

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять для здобувачів вищої освіти
освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 081 «Право»,
освітньо-професійної програми
«Адміністративна та цивільна юстиція»

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін
Протокол № 7 від 05 червня 2024 р.

Чернігів 2024

Актуальні проблеми конституційного права: методичні вказівки до практичних занять для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 081 «Право», освітньо-професійної програми «Адміністративна та цивільна юстиція» / Укл.: Нітченко А. Г. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2024. 46 с.

Укладачка:

НІТЧЕНКО АЛЛА ГРИГОРІВНА, канд. іст. наук, доцентка, кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Відповідальна за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, канд. іст. наук, доцентка, завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Рецензент: СЕЛЕЦЬКИЙ ОЛЕКСІЙ ВІКТОРОВИЧ, к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету ННІ права і соціальних технологій НУ «Чернігівська політехніка»

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
1.1. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	7
1.2. Критерії оцінювання результатів навчання та розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти	9
1.3. Політики курсу	14
II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ РОБІТ	17
2.1. Правила аналітичної дискусії	17
2.2. Вимоги до написання есе	17
2.3. Вимоги до реферування статті	18
III. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	20
Тема 1. Актуальні проблеми реалізації та вдосконалення сучасного суверенітету та конституційного ладу	20
Тема 2. Сучасні проблеми конституційного закріплення й гарантування прав людини	22
Тема 3. Теоретичні та практичні проблеми врядування в Україні	26
Тема 4. Форми безпосередньої демократії в аспекті легітимізації державної влади	29
Тема 5. Актуальні проблеми конституційного правосуддя	32
Тема 6. Актуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування	35
Тема 7. Актуальні проблеми правової охорони Конституції та конституційно-правової відповідальності	38
IV. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)	41
V. ПЕРЕЛІК БАЗОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	45
VI. ПЕРЕЛІК БАЗОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	45

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «**Актуальні проблеми конституційного права**» є обов'язковим компонентом ОП «**Адміністративна та цивільна юстиція**» циклу загальної підготовки фахівців освітнього ступеня «магістр» галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» предметом вивчення якої є аналіз сучасних викликів та тенденцій у розвитку конституційного права, розгляд і вирішення проблем, що виникають у конституційно-правовій сфері, а також оцінка ефективності конституційних реформ і правозастосовної практики в контексті забезпечення верховенства права, прав і свобод людини та громадянина.

Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми конституційного права» є поглиблення та систематизація ґрунтовних знань здобувачів вищої освіти в галузі конституційного права, вміння використовувати їх у професійній діяльності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми конституційного права» є: аналіз та дослідження актуальних проблем особливого кола суспільних відносин та суттєве поглиблення та систематизація знань у сфері основоположних засад народовладдя, суверенітету народу; відносин між державою, людиною і громадянином; відносин, що визначають устрій держави і організацію державної влади; розширення кола застосування набутих знань та практичних навичок здобувачів вищої освіти необхідних для вирішення теоретичних та практичних задач, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальними тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах діяльності.

Програма навчальної дисципліни включає наступні теми:

Тема 1. Актуальні проблеми реалізації та вдосконалення сучасного суверенітету.

Тема 2. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та доктринальні підходи до визначення засад конституційного ладу.

Тема 3. Сучасні проблеми конституційного закріплення й гарантування прав людини.

Тема 4. Теоретичні та практичні проблеми врядування в Україні.

Тема 5. Форми безпосередньої демократії в аспекті легітимізації державної влади.

Тема 6. Актуальні проблеми конституційного правосуддя.

Тема 7. Актуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування.

Тема 8. Актуальні проблеми правової охорони Конституції та конституційно-правової відповідальності.

За результатами вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти набувають:

1) загальні компетентності:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- здатність проводити дослідження на відповідному рівні (ЗК 2);

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 3).

2) **спеціальні компетентності:**

- здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності (СК 1);

- здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України (СК 2);

- здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні (СК 3);

- здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію (СК 6);

- здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності (СК 9);

- здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини (СК 14).

Під час вивчення дисципліни ЗВО має досягти або вдосконалити наступні **результати навчання (РН)**, передбачені освітньою програмою:

- оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання (РН 1);

- проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження (РН 3);

- здійснювати презентацію свого дослідження з правової теми, застосовуючи першоджерела та прийоми правової інтерпретації складних комплексних проблем, що постають з цього дослідження, аргументувати висновки (РН 4);

- дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання (РН 7);

- оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності (РН 8);

- проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу (РН 12);

- аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів (РН 13);

- брати продуктивну участь у розробці проектів нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини (РН 16).

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- сутність, головні риси та елементи сучасного конституціоналізму;
- зміст базових категорій конституційного права;
- зміст, роль та значення базових конституційних цінностей;
- роль та значення основоположних конституційних принципів;
- сутність політико-правової теорії державного суверенітету в умовах євроінтеграції;
- значення ідей свободи, рівності, правового обмеження державної влади, громадських прав, правової держави та верховенства права для побудови демократичної, правової держави;
- доктринальні підходи до визначення засад конституційного ладу;
- систему, структуру та особливості конституційних органів публічної влади;
- конституційні принципи, порядок призначення, підготовку та проведення виборів, а також встановлення їх результатів;
- порядок ініціювання, підготовку та проведення референдумів;
- конституційний статус, функції, завдання, роль та значення Конституційного суду України;
- конституційну модель місцевого самоврядування та шляхи підвищення його ефективності;
- коло суб'єктів, форми та підстави конституційно-правової відповідальності;
- санкції за порушення норм Конституції України органами публічної влади та визначеними посадовими особами.

вміти:

- виявляти й аналізувати проблеми конституційно-правового регулювання та пропонувати шляхи його удосконалення;
- визначати головні напрямки конституційного реформування;
- критично аналізувати інтерпретаційну практику Конституційного Суду України;
- чітко обґрунтовувати власну позицію і власне рішення за конкретним завданням з конституційного права;
- тлумачити та застосовувати норми конституційного права при вирішенні професійних завдань.

I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Актуальні проблеми реалізації та вдосконалення сучасного суверенітету

Сутність політико-правової теорії державного суверенітету в умовах євроінтеграції. Державний, народний суверенітет, національний суверенітет. Фактори реалізації державного суверенітету.

Ознаки та властивості державного суверенітету: верховенство державної влади, інших соціальних влад всередині держави; незалежність держави щодо інших суверенних держав ззовні.

Тема 2. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та доктринальні підходи до визначення засад конституційного ладу

Визначення характерних рис офіційної конституційної доктрини України на основі засад євроатлантичного конституціоналізму. Співвідношення офіційної конституційної доктрини та конституційного ладу. Втілення конституційних принципів у повсякденну державотворчу практику України.

Доктрини верховенства права, дружнього ставлення до міжнародного права, правомірних обмежень в реалізації прав людини, належної правової процедури, «політичного питання», войовничої демократії. Елементи та стадії в механізмі конституційного регулювання.

Змістовний модуль 2. Проблеми конституційного закріплення й гарантування прав людини

Тема 3. Сучасні проблеми конституційного закріплення й гарантування прав людини

Загальнотеоретичні і методологічні аспекти функціонування прав людини. Актуальні проблеми оновленого визначення юридичної природи конституційних прав людини. Природні права та їх сучасне відображення в конституційному законодавстві. Вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.

Проблематика новітньої класифікації конституційних прав людини. Забезпечення прав людини в умовах розвитку соціальних мереж.

Питання про легітимність обмеження в реалізації конституційних прав людини. Критерії конституційності обмеження прав людини. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану. Аналіз положень окремих нормативно-правових актів, що прийняті в Україні в

період дії воєнного стану. Деталізація рішень Конституційного Суду України з питань, що торкаються обмежень прав і свобод людини.

Змістовний модуль 3. Співвідношення та взаємодія гілок державної влади. Роль безпосередньої демократії в їх легітимізації

Тема 4. Теоретичні та практичні проблеми врядування в Україні

Сучасний стан конституційно-правового регулювання врядування в Україні та проблеми щодо ефективного функціонування інститутів конституційного права, системного оновлення Основного Закону. Визначення перспектив подальшої трансформації зазначеного регулювання та його прискорення.

Механізм державної влади як інститут сучасного конституційного права; зміст механізму державної влади, суб'єктно-об'єктна та функціональна характеристика.

Теоретичні та практичні проблеми співвідношення та взаємодії окремих гілок державної влади. Принцип поділу державної влади у світлі вітчизняного та зарубіжного державотворення. Основні моделі організації та функціонування державної влади у зарубіжних країнах, в контексті перспективи розвитку конституційного механізму державної влади в Україні.

Тема 5. Форми безпосередньої демократії в аспекті легітимізації державної влади

Основи теорії представницької системи врядування. Сучасні політико-правові аспекти теорії легітимності влади. Особливості сучасного регулювання форм безпосередньої та представницької демократії. Традиційні й нові пріоритети в сфері народовладдя. Конституційні засади народного представництва й сучасні політичні права громадян. Взаємозалежність виборчого режиму, партійних систем та впливу громадської думки.

Роль виборів у процесі легітимації державної влади. Сутність поняття виборчого процесу, його раціональні джерела та необхідні стадії. Принцип реалізації політичних (виборчих) прав. Правові позиції Конституційного суду України з питань виборчого процесу. Аналіз рішень Європейського суду з прав людини в ділянці захисту виборчих прав.

Огляд й аналіз сучасних суб'єктів виборчого процесу в Україні; сучасні форми участі громадян у виборах; висування й реєстрацію кандидатів, утворення виборчих комісій, роль і місце в усіх цих процесах ЦВК. Гарантії кандидатів у депутати та інших суб'єктів виборчого процесу.

Сучасні виборчі системи в аспекті теорії народного представництва. Специфіка організації голосування в залежності від типу виборчих систем. Перспективи правового регулювання відносин організації та проведення референдумів.

Змістовний модуль 4. Сучасні проблеми конституційного правосуддя, місцевого самоврядування та конституційно-правової відповідальності

Тема 6. Актуальні проблеми конституційного правосуддя

Актуальні питання конституційного правосуддя в Україні. Інститут індивідуальної конституційної скарги в Україні.

Правова природа Конституційного суду України та його повноважень. Проблемні питання законотворчого процесу в правових позиціях Конституційного Суду України. Співвідношення верховенства права з конституційним правосуддям.

Права людини як особливі «індивідуалістичні» цінності, що знаходяться під захистом Конституційного Суду України. Юридичні позиції Конституційного Суду України в розрізі окремих галузей права.

Тема 7. Актуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування

Концептуальні проблеми реформування місцевого самоврядування в сучасній Україні. Особливості правосуб'єктності територіальної громади як первинного суб'єкта муніципальної влади. Сучасні проблеми функціонування місцевого самоврядування та шляхи підвищення його ефективності.

Тема 8. Актуальні проблеми правової охорони Конституції та конституційно-правової відповідальності

Система правової охорони Конституції. Поняття та елементи правової охорони Конституції. Конституційна юстиція, конституційний контроль та проблеми його здійснення.

Нормативне визначення конституційно-правової відповідальності. Коло суб'єктів конституційно-правової відповідальності. Форми та підстави конституційно-правової відповідальності.

Санкції за порушення норм Конституції України органами публічної влади та визначеними посадовими особами.

Проблема забезпечення конституційно-правової відповідальності держави, її органів та посадових осіб. Проблема трактування положень Конституції України суб'єктами конституційно-правових відносин, що передбачає відсутність відповідальності у разі вчинення ними порушень.

1.2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ТА РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання результатів навчання ЗВО, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння

систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних заняттях, а також самостійність та своєчасність здачі виконаних індивідуальних та самостійних завдань викладачу, згідно з графіком навчального процесу.

Максимально можливий бал за конкретним завданням ставиться за умови відповідності виду індивідуальної та самостійної роботи або усної, письмової відповіді всім зазначеним критеріям. Відсутність тієї або іншої складової знижує кількість балів.

У процесі поточного контролю здійснюється перевірка засвоєння здобувачами вищої освіти програмного матеріалу, набуття ними вмінь та навичок щодо вирішення практичних ситуацій, здатності самостійного опрацювання окремих тем, публічного та письмового викладу конкретних питань дисципліни.

Критерії оцінювання участі у практичному занятті (активність роботи, відповідь з питань практичного заняття оцінюються в 5, 4, 3, 2, 1, 0 балів, зокрема:

- 5 балів – здобувач вищої освіти у повному обсязі опрацював програмний матеріал (основну і допоміжну літературу, нормативно-правові акти), має глибокі й міцні знання, упевнено оперує ними: виявляє й аналізує проблеми конституційно-правового регулювання та пропонує шляхи його удосконалення; визначає головні напрямки конституційного реформування; критично аналізує інтерпретаційну практику Конституційного Суду України; чітко обґрунтовує власну позицію і власне рішення за конкретним завданням з проблем конституційного права; тлумачить та застосовує норми конституційного права при вирішенні професійних завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконливо їх аргументувати, може аналізувати факти, здатний презентувати власне розуміння, оцінку фактів, має досить міцні навички роботи з основними нормативно-правовими актами.

- 4 бали – здобувач вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом (опрацював основну і деяку частину допоміжної літератури і нормативно-правових актів), узагальнює окремі факти і формулює висновки, обґрунтовує свої висновки конкретними фактами, взятими з підручників, визначає поняття, встановлює причинно-наслідкові зв'язки; узагальнює та застосовує набуті знання: виявляє й аналізує проблеми конституційно-правового регулювання; визначає головні напрямки конституційного реформування в недостатньому обсязі; аналізує інтерпретаційну практику Конституційного Суду України; частково обґрунтовує власну позицію і власне рішення за конкретним завданням з проблем конституційного права; тлумачить та застосовує більшу частину норм конституційного права при вирішенні професійних завдань.

- 3 бали - здобувач вищої освіти засвоїв навчальний матеріал частково (опрацював основну і деяку частину допоміжної літератури і нормативно-правових актів), але прогалини не носять істотного характеру, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовує свої висновки конкретними

фактами, взятими з підручників, визначає поняття, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; узагальнює та застосовує набуті знання, деякі практичні навички роботи з засвоєним матеріалом сформовані недостатньо.

- 2 бали – здобувач вищої освіти загалом самостійно відтворює програмний матеріал (на рівні підручника), може дати стисло характеристику питання, правильно розуміє юридичні терміни, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, виклад не самостійний (переказ підручника), є певні неточності як у матеріалі, так і у висновках, аргументація слабка, практичні навички роботи з засвоєним матеріалом сформовані недостатньо.

- 1 бал – здобувач вищої освіти за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неповна, в ній налічується багато неточностей, головний зміст матеріалу не розкрито.

- 0 балів – здобувач вищої освіти не готовий до практичного заняття або має лише приблизне уявлення про питання, що розглядається на занятті, може сказати два-три речення по суті питання, назвати деякі терміни, але не може їх пояснити, головний зміст матеріалу не розкрито, практичні навички роботи з засвоєним матеріалом несформовані.

Доповнення до відповіді, запитання доповідачу на практичному занятті оцінюється до 2-х балів:

- суттєве доповнення до доповіді основного доповідача, яке ґрунтується на ознайомленні з монографічною, науковою літературою - 2 бали.

- задані запитання доповідачу, які є не просто уточнюючими, а які мають дискусійний характер - 1 бал.

Опитування кожного здобувача вищої освіти повинно бути проведено не менше ніж 3-4 рази на протязі семестру за умови регулярного відвідування здобувачем різних видів аудиторних занять.

Критерії виконання тестових завдань:

- 3 бали – точні відповіді на понад 90-95% тестових питань;

- 2 бали – точні відповіді на 70%-89% тестових питань;

- 1 бал – точні відповіді від 50% до 69 % тестових питань;

- 0,5 балів – здобувач вищої освіти дав відповідь на меншу кількість, ніж 50% питань і показав незадовільний рівень знань з теми.

Критерії вирішення ситуаційних (кейсових) завдань з дисципліни / написання термінологічного диктанту:

- 3 бали – точна та повна відповідь;

- 2 бали – точні відповіді та недостатньо повне пояснення рішення ситуаційних (кейсових) завдань / точні відповіді та недостатньо повне пояснення терміну;

- 1 бал – не зовсім точне рішення ситуаційних (кейсових) завдань / не зовсім точні відповіді на всі терміни диктанту;

- 0 бали – здобувач вищої освіти намагався дати відповіді, але показав незадовільний рівень знань при вирішенні ситуаційних (кейсових) завдань / здобувач вищої освіти намагався дати відповіді, але показав незадовільний рівень знань термінології навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи наступні:

6 балів – повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) на всі питання модульної контрольної роботи; здобувач вищої освіти вільно орієнтується в поданому матеріалі;

4-5 балів – здобувач вищої освіти надав на 75 % питань модульної контрольної роботи; відповіді на всі питання контрольної потребують уточнень;

3 бали – здобувач вищої освіти надав відповіді на 60% питань модульної контрольної роботи; відповіді потребують суттєвих уточнень, недостатнє володіння матеріалом;

2-0 балів – здобувач вищої освіти надав відповіді менше ніж на 50% питань модульної контрольної роботи; відповіді потребують значних уточнень; здобувач вищої освіти не орієнтується в поданому матеріалі, вкрай обмежена відповідь.

Складання екзамену є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для студентів, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно». Якщо студент виконав усі види робіт протягом семестру та набрав 60% підсумкової оцінки (тобто «задовільно»), то він, за бажанням, може залишити набрану кількість балів як підсумкову оцінку і не складати екзамен.

Для складання екзамену існують білети. Білети складаються із трьох питань.

Критерії оцінювання:

- від 33 до 40 балів - відповідь повна і зміст відповіді повністю відповідає сутності поставленого запитання;
- від 24 до 32 балі – здобувач виконує всі завдання без грубих помилок;
- від 17 до 24 балів – здобувач допускає грубі помилки і всі питання виконані менш ніж на половину;
- не більше 16 балів - при невиконанні хоча б одного завдання білету.

Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю		Кількість балів		
Змістовний модуль 1.		0...		15
1	Усні відповіді на практичних заняттях	0...		5
2	Вирішення тестових завдань, ситуаційних (кейсових) завдань / термінологічний	0... 0...		3 5
3	диктант;	0...		2

	4	Написання есе, доповідей, реферування статей, захист презентацій; Доповнення, запитання доповідачу на практичному занятті			
Змістовний модуль 2.			0...		15
	1	Усні відповіді на практичних заняттях	0...		5
	2	Вирішення тестових завдань, ситуаційних (кейсових) завдань / термінологічний диктант;	0... 0...		3 5
	3	Написання есе, доповідей, реферування статей, захист презентацій;	0...		2
	4	Доповнення, запитання доповідачу на практичному занятті			
Змістовний модуль 3.			0...		15
	1	Усні відповіді на практичних заняттях	0...		5
	2	Вирішення тестових завдань, ситуаційних (кейсових) завдань / термінологічний диктант;	0... 0...		3 5
	3	Написання есе, доповідей, реферування статей, захист презентацій;	0...		2
	4	Доповнення, запитання доповідачу на практичному занятті			
Змістовний модуль 4.			0...		15
	1	Усні відповіді на практичних заняттях	0...		5
	2	Вирішення тестових завдань, ситуаційних (кейсових) завдань / термінологічний диктант;	0... 0...		3 5
	3	Написання есе, доповідей, реферування статей, захист презентацій;	0...		2
	4	Доповнення, запитання доповідачу на практичному занятті			
Підсумкова оцінка поточного контролю			0...		60

1.3. ПОЛІТИКИ КУРСУ

<p><i>Політика щодо академічної доброчесності</i></p>	<p>Освітній процес базується на академічній доброчесності. Згідно з «Кодексом академічної доброчесності Національного університету «Чернігівська політехніка», вивчення дисципліни базується на принципах взаємної поваги й довіри викладача та здобувача вищої освіти, рівноправності й толерантності.</p> <p>Підготовлені здобувачем вищої освіти види робіт повинні відповідати загальноприйнятим нормам етичної поведінки.</p> <p>Основними формами порушення академічної доброчесності є: - академічний плагіат; - самоплагіат; - фабрикація; - фальсифікація; - списування; - обман; - хабарництво; - необ'єктивне оцінювання.</p> <p>Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей є обов'язковими. Якщо буде виявлено ознаки академічної недоброчесності, -роботи не зараховуються.</p> <p>Від дотримання принципів академічної доброчесності залежить оцінювання, а саме, бали можуть бути анульовані або знижені за порушення.</p>
<p><i>Правила перезарахування кредитів</i></p>	<p>У випадку мобільності, правила перескладання або відпрацювання пропущених занять тощо: відбувається згідно з «Положення про академічну мобільність учасників освітнього процесу НУ «Чернігівська політехніка» https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/polozhennya-pro-akademichnu-mobilnist-uchasnykiv-osvitnogo-proczesu.pdf</p>
<p><i>Політика щодо дедлайнів та перескладання</i></p>	<p>Роботи, які здаються із порушенням дедлайнів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).</p> <p>Порядок ліквідації академічної заборгованості визначено в «Положенні про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка» від 31 серпня 2020 р. https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/polozhennya-pro-potochne-ta-pidsumkove-ocinyuvannya-znan-zdobuvachiv-vo.pdf</p>
<p><i>Політика щодо відвідування</i></p>	<p>Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в онлайн (дистанційній) формі за погодженням.</p>

Пропущені заняття без поважних причин відпрацьовуються відповідно до графіка консультацій викладача.

У порядку, передбаченому «Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка» від 31 серпня 2020 р. <https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/polozhennya-pro-potochne-ta-pidsumkove-oczinyuvannya-znan-zdobuvachiv-vo.pdf> здобувач вищої освіти, який має більше 30% пропусків навчальних занять (без поважних причин) від загального обсягу аудиторних годин відповідної навчальної дисципліни згідно з індивідуальним начальним планом не допускається до складання екзамену (диференційованого заліку) під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість.

Вільне відвідування занять організовується відповідно до «Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка» від 31 серпня 2020 р. <https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/poryadok-nadannya-dozvolu-na-vilne-vidviduvannya-zanyat-zdobuvacham-vyshhoyi-osvity.pdf>

Вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти Університету дозволяється з метою створення умов для навчання ЗВО, які не можуть відвідувати навчальні заняття з поважних причин за діючим розкладом. До поважних причин відносяться випадки, підтвержені відповідними документами, а саме:

поєднання навчання зі спортивною та (або) громадською діяльністю, наявність дітей віком до 3-х років, вагітність, поєднання навчання з роботою за фахом, дуальне навчання (у разі його запровадження для окремих здобувачів вищої освіти), інші випадки.

<p><i>Політика оскарження результатів контрольних заходів.</i></p>	<p>Для вирішення спірних питань, пов'язаних із організацією та проведенням семестрового контролю, оцінювання практик, атестації та визнанні результатів навчання в неформальній та/або інформальній освіті на факультеті створюється апеляційна комісія розпорядженням декана, до складу якої включаються, завідувачі кафедр, науково-педагогічні працівники та представники органів студентського самоврядування. Головою апеляційної комісії призначається декан. Порядок подання та розгляду апеляцій визначається відповідно до р.7 «Положенні про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка» https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/polozhennya-pro-potochne-ta-pidsumkove-ocziuvannya-znan-zdobuvachiv-vo.pdf</p>
<p><i>Консультації</i></p>	<p>Консультації є однією з основних форм надання студентам допомоги в самостійній роботі з вивчення дисципліни стосовно незрозумілих питань або відпрацювання занять. Проводяться консультації відповідно до затвердженого та розміщеного на сайті кафедри графіка.</p>
<p><i>Розвиток soft skills</i></p>	<p>Створення так званого «емоційного інтелекту» у здобувачів вищої освіти, здатних не тільки засвоювати професійні компетентності, а і формувати, відбувається наступним чином: здобувачі під час освітнього процесу отримують 1) питання з відкритим типом відповіді, вирішення яких потребує критичного мислення шляхом колективного обговорення; 2) завдання із спеціально здійсненою помилкою у вихідних даних або ході рішення. 3) ситуаційні завдання та кейси для обговорення і вирішення, які потребують групової взаємодії, критичного мислення, креативності та спрямовані на формування комунікаційних та управлінських навичок. Також здобувачі приймають участь у студентських науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах.</p>

II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ РОБІТ

ПРАВИЛА АНАЛІТИЧНОЇ ДИСКУСІЇ

1. Уважно читайте матеріал
2. Зосереджуйте увагу на питанні, що є темою аналітичної дискусії
3. Уважно слухайте, що говорять інші
4. Уточнюйте, якщо щось не зрозуміло
5. Аналізуйте, що говорять інші
6. Говоріть та заохочуйте інших говорити
7. Посилайтеся на матеріал для читання, щоб підкріпити вашу позицію
8. Зважено використовуйте відповідні базові знання, аналітичні здібності, життєвий досвід та емоції, щоб висловити свої думки та переконання
9. Будьте толерантними, коли виникає суперечка
10. Зосереджуйтеся на ідеях, не переходьте на особистості

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ЕСЕ

Есе є одним із видів індивідуальної роботи студента. Це письмова робота, в якій здобувач вищої освіти висловлює свої думки, аналізує певну тему або проблему, і робить висновки на основі власних досліджень та роздумів. Есе допомагає розвивати критичне мислення, навички письма та здатність аргументувати свою позицію.

Структура есе:

1. Вступ;
2. Основна частина;
3. Висновок;
4. Список літератури.

Обсяг есе

Рекомендовано обмежуватися 1000 слів, що приблизно дорівнює 3,5 сторінкам друкованого тексту 14 кеглем.

Загальні вимоги до тексту:

- Лаконічність викладу матеріалу (текст аргументований, переконливий. Аргументи – підтверджені та перевірені за допомогою цитат, прикладів з життя, історичних подій, законів, актів).
- Оригінальність (забороняється використання чужих робіт, їх повне або часткове копіювання).

- Найявний аналіз проблеми із суб'єктивною авторською позицією (треба розкрити і проблему, і особистість автора та його світогляд. У висновку визначити остаточну позицію автора щодо конкретного питання).

Технічне оформлення тексту:

Шрифт –Times New Roman;
міжрядковий інтервал – 1,5;
кегель – 14;
мова – державна;
відступи від країв аркуша – по 2 см зліва та згори та по 1,5 см знизу та справа;
У списку використаної літератури – посилання на джерело (наприклад, [1, с. 11]).

ВИМОГИ ДО РЕФЕРУВАННЯ СТАТТІ

Реферування статті сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти мовної і професійної компетенції, розвиває навички аналітико-синтетичної обробки інформації.

Алгоритм реферування статті:

1. Здійснить перегляд тексту та ознайомтеся із його загальним змістом.
2. Уважно прочитайте текст, визначить значення незнайомих слів за контекстом або словником.
3. Здійснить змістовий аналіз тексту, виділіть ключові фрагменти і розподіліть матеріал статті на 3 групи за ступенем важливості:
  - ключові фрагменти. Виділіть найбільш важливі повідомлення, що вимагають повного і точного відображення при реферуванні статті.
  - другорядна інформація, що передана в скороченому вигляді.
  - малозначима інформація, яку можна опустити.
4. Здійснить організацію відібраного матеріалу (логічний план), мовну обробку і виклад. (Напишіть лише стільки, щоб передати суть; робіть стислі, але логічно завершені записи)

План-схема викладення реферування статті:

I. Вступна частина (бібліографічний опис: автор/-и, назва, вихідні данні).

II. Основна частина

1. Вступ

а) Тема статті

б) Актуальність проблеми дослідження

в) Мета дослідження

2. Основний зміст

III. Висновок

Типові помилки:

1. Надлишкова інформація (написано занадто багато);
2. Невиправдана втрата суттєвої інформації (написав занадто мало);
3. Непотрібне дублювання словесної інформації;
4. Викривлення смислу першоджерела;
5. Відсутність логіки у подачі матеріалу

III. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Актуальні проблеми реалізації та вдосконалення сучасного суверенітету та конституційного ладу

Питання для обговорення:

1. Сутність політико-правової теорії державного суверенітету в умовах євроінтеграції.
2. Визначення характерних рис офіційної конституційної доктрини України на основі засад євроатлантичного конституціоналізму.

Дайте визначення понять:

державний суверенітет, доктрина, народний суверенітет, національний суверенітет, конституційний лад, конституційне право України, суверенітет.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке державний суверенітет і як він визначається в сучасному міжнародному праві?
2. Як процес євроінтеграції впливає на суверенітет держав-членів ЄС?
3. Які основні виклики стоять перед державним суверенітетом в умовах глобалізації та інтеграційних процесів?
4. Як Україна адаптує свою політико-правову систему до вимог євроінтеграції, зберігаючи при цьому свій суверенітет?
5. Які приклади інших країн можуть бути корисними для розуміння впливу євроінтеграції на державний суверенітет?
6. Що таке євроатлантичний конституціоналізм і які його основні принципи?
7. Як принципи євроатлантичного конституціоналізму впливають на конституційні реформи в Україні?
8. Які основні риси офіційної конституційної доктрини України можна виділити на основі євроатлантичних засад?
9. Як Україна інтегрує євроатлантичні принципи в свою правову систему, зокрема в контексті прав людини та верховенства права?
10. Які виклики та перспективи стоять перед Україною в процесі адаптації до євроатлантичного конституціоналізму?

Теми для есе:

1. Чи можна вважати найважливішими ознаками та властивостями державного суверенітету верховенство державної влади щодо інших соціальних влад всередині держави та незалежність держави щодо інших суверенних держав ззовні?

2. Фактори реалізації державного суверенітету та їх вплив на реалізацію державного суверенітету.
3. Співвідношення державного, народного, національного суверенітету.
4. Співвідношення офіційної конституційної доктрини та конституційного ладу.
5. Втілення конституційних принципів у повсякденну державотворчу практику України.
6. Аналіз доктрини верховенства права з урахуванням європейських стандартів та конституційних норм.
7. Аналіз доктрини дружнього ставлення до міжнародного права з урахуванням європейських стандартів та конституційних норм.
8. Аналіз доктрини правомірних обмежень в реалізації прав людини з урахуванням європейських стандартів та конституційних норм.
9. Аналіз доктрини належної правової процедури «політичного питання» з урахуванням європейських стандартів та конституційних норм.
10. Аналіз доктрини «войовнича демократія» з урахуванням європейських стандартів та конституційних норм.
11. Елементи та стадії в механізмі конституційного регулювання.

Рекомендована література:

Базова:

[1 – 9].

Допоміжна:

1. *Бабій О. Г.* Суверенітет в умовах членства держави в Європейському Союзі: проблеми визначення. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права*: зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 2. С. 34–37. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9748/1/Babiy.pdf> (дата звернення 01.06.2024)
2. *Барабаш Ю.*, Берченко Г. Чи здатна захистити себе демократія в умовах війни (на досвіді державного будівництва під час російської агресії). *Право України*. 2023. № 1. С.54-75. URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/YuryBarabash.pdf> (дата звернення 01.06.2024)
3. *Білокурська О. В.* Конституційна доктрина в системі сучасних джерел конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 69- 73. (дата звернення 01.06.2024)
4. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лютого 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 341 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6236> (дата звернення 01.06.2024)

5. *Гаврильців М. Т., Лук'янова Г. Ю.* Реалізація державного суверенітету та суверенних прав держав в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2017. № 4. С.89-98. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1677/1/4-2017-12.pdf> (дата звернення 01.06.2024)
6. *Городовенко В. В.* Належна правова процедура як загально визнаний стандарт функціонування судової влади. *Адвокат.* 2012, № 5. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&Image_file_name=PDF%2Fadv_2012_5_2.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0 (дата звернення 01.06.2024)
7. *Оніщук М.В.* Доктрина оновленої Конституції України: реалії та перспективи. *Міністерство Юстиції* URL: https://minjust.gov.ua/m/str_16966 (дата звернення 01.06.2024)
8. *Прісшкіна О. В., Харченко О. О.* Політико-правова теорія державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції. *Правова держава.* 2022. № 45. С. 7-14 URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/254361/252606> (дата звернення 01.06.2024)
9. *Разметаєва Ю. С.* Доктрина та практика захисту прав людини : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с. https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_1_copy.pdf (дата звернення 01.06.2024)
10. *Рябовол Л. Т.* Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Вип. 3 (43) 20. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/198484> (дата звернення 01.06.2024)
11. *Синицин П. М.* «Дружнє ставлення до міжнародного права» як принцип застосування рішень ЄСПЛ у інтерпретаційній діяльності КСУ. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 344-347. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/726cbf42-60ad-49d9-83d7-77e97a92e5c9> (дата звернення 01.06.2024)
12. *Тернавська В. М.* Суверенноздатність держави в умовах глобалізаційних процесів. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листопада 2018 р.). Харків, 2018. С. 74-76. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/32.pdf (дата звернення 01.06.2024)

Тема 2. Сучасні проблеми конституційного закріплення й гарантування прав людини

Питання для обговорення:

1. Загальнотеоретичні і методологічні аспекти природних прав людини.

2. Природні права та їх сучасне відображення в конституційному законодавстві.
3. Конституціоналізація прав людини четвертого покоління.
4. Забезпечення прав людини в умовах розвитку соціальних мереж.
5. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану.

5.1. Деталізація рішень Конституційного Суду України з питань, що торкаються обмежень прав і свобод людини.

Дайте визначення понять:

імплементация прав людини, конституціоналізм, Конституція України, правове забезпечення, права людини, природні права людини, природне право, соціальні мережі.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке природні права людини і які їх основні характеристики?
2. Які філософські та етичні основи лежать в основі концепції природних прав?
3. Як історично розвивалася концепція природних прав людини?
4. Як природні права відображені в Конституції України?
5. Які міжнародні документи закріплюють природні права людини?
6. Які основні відмінності між природними правами та позитивним правом?
7. Що таке права людини четвертого покоління і які їх основні характеристики?
8. Як права четвертого покоління відображені в сучасному конституційному законодавстві?
9. Які виклики стоять перед конституціоналізацією прав людини четвертого покоління?
10. Які основні загрози для прав людини виникають у зв'язку з розвитком соціальних мереж?
11. Як законодавство регулює захист прав людини в умовах цифрового середовища?
12. Які механізми захисту прав людини в соціальних мережах існують на національному та міжнародному рівнях?
13. Які конституційні права можуть бути обмежені в умовах воєнного стану?
14. Які правові підстави для обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану?
15. Як забезпечується баланс між необхідністю обмеження прав і захистом основних свобод?
16. Які основні рішення Конституційного Суду України стосуються обмеження прав і свобод людини?
17. Які аргументи наводяться в рішеннях Конституційного Суду щодо обмеження прав і свобод?

18. Як рішення Конституційного Суду впливають на правозастосовну практику в Україні?

Теми для есе:

1. Права людини – філософсько-правова проблема.
2. Співвідношення поняття основних прав і свобод з поняттям конституційних прав.
3. Свобода – не засіб досягнення більш високої політичної мети. Вона сама є вища політична мета.
4. Рівні права – усім, особливі привілеї – нікому.
5. Істинною є та свобода, яка пов’язує всі приватні інтереси з інтересом загальним.
6. Питання про легітимність обмеження в реалізації конституційних прав людини.

Ситуаційні (кейсові) завдання:

Здійсніть аналіз та надайте аргументовану деталізацію рішень Конституційного Суду України з питань, що торкаються обмежень прав і свобод людини:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text> (дата звернення 01.06.2024)
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (справа про віковий ценз) від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-00#Text> (дата звернення 01.06.2024)
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другої частини першої статті 39 Закону України «Про вищу освіту» (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу) від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-04#Text> (дата звернення 01.06.2024)
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа

про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення 01.06.2024)

5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення 01.06.2024)

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KS07029?an=87> (дата звернення 01.06.2024)

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян) від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07#Text> (дата звернення 01.06.2024)

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 36, пунктів 20, 33, 49, 50 статті 71, статей 97, 98, 104, 105 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про гарантії незалежності суддів) від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-07#Text> (дата звернення 01.06.2024)

Рекомендована література:

Базова:

[1 – 9].

Допоміжна:

1. Дашо Т. Ю. Захист прав і свобод людини та громадянина на етапі формування громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 813. С. 108-118. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2486/vnulpurn201581319.pdf> (дата звернення 01.06.2024)

2. *Заворотченко Т. М.* Методологічні аспекти співвідношення понять прав людини і прав громадянина. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 50-53. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/11.pdf (дата звернення 01.06.2024)

3. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану* : матеріали наук. семінару (23 червня 2022 р.) / Львів. держ. ун-т внутр. справ, Львівська лабораторія прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 315 с. URL:

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/konstytuciyni_prava_i_svobody_lyudyny_ta_gromadyanyna_v_umovah_voennogo_stanu_2022.pdf (дата звернення 01.06.2024)

4. *Красовський К.Ю.* Природні права людини в українському конституціоналізмі: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень (юридичні науки). ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2021. Університет КРОК. URL: <https://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/pryrodni-prava-liudyny-v-ukrainskomu-konstytutsionalizmi> (дата звернення 01.06.2024)

5. *Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М.* Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 42-46. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/11.pdf (дата звернення 01.06.2024)

6. *Орел Г. П.* Правове забезпечення прав людини в умовах розвитку соціальних мереж. *Правова держава*. 2021. № 41. С.9-15. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/240942> (дата звернення 01.06.2024)

7. *Робейко О.* Воєнний стан в Україні: що зміниться. Уніан. Інформаційне агентство. URL: <https://www.unian.ua/war/voyenniy-stan-v-ukrajini-shcho-znachit-koli-i-de-vvoditsya-yaki-obmezheniya-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11715262.html> (дата звернення 01.06.2024)

8. *Слінько Т. М.* Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві. *Pravna veda a prax: vyzvy modernych evropskych integracnych procesov* : zb. prispievkov z medzinar. vedeckej konf. (27-28 novembra 2015). Bratislava, 2015. Р. 91–94. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10669/1/Slinko_91_94.pdf (дата звернення 01.06.2024)

Тема 3. Теоретичні та практичні проблеми врядування в Україні

Питання для обговорення:

1. Демократичне врядування в системі суспільних відносин та проблеми демократизації державного управління.

2. Теоретичні та практичні проблеми співвідношення та взаємодії окремих гілок державної влади.

3. Основні моделі організації та функціонування державної влади у зарубіжних країнах, в контексті перспективи розвитку конституційного механізму державної влади в Україні.

Дайте визначення понять:

держава, державне управління, демократія, демократичне врядування

Питання для самоконтролю:

1. Що таке демократичне врядування і які його основні принципи?
2. Які основні проблеми виникають при демократизації державного управління?
3. Як демократичне врядування впливає на суспільні відносини?
4. Які основні теоретичні підходи до співвідношення гілок державної влади?
5. Які практичні проблеми виникають при взаємодії законодавчої, виконавчої та судової гілок влади?
6. Як забезпечується баланс влади між різними гілками державної влади?
7. Які основні моделі організації державної влади існують у світі?
8. Як різні моделі державної влади впливають на ефективність управління?
9. Які елементи зарубіжних моделей державної влади можуть бути застосовані в Україні для покращення конституційного механізму?

Теми для есе:

1. «Ніхто не стверджує, що демократія досконала і наймудріша. Навпаки, кажуть, що демократія – найгірша форма врядування, за винятком усіх інших форм, до яких пробували вдаватись від часу до часу».
2. «Який уряд краще? Той, який вчить нас управляти собою»
3. «Недовговічна та влада, яка керує на шкоду народу».
4. Демократичне врядування і культура миру.
5. Перспективи впровадження відкритого урядування в Україні.
6. Перспективи трансформації конституційно-правового регулювання публічної влади.

Рекомендована література:

Базова:

[1 – 9].

Допоміжна:

1. Алексеєнко І. Взаємодія гілок влади як чинник розвитку форми правління в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 8-16. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/alekseenko_vzaemodia.pdf (дата звернення 01.06.2024)
2. Бабенко К. А. Конституційно-правовий вимір реалізації принципу поділу державної влади. Шостий апеляційний адміністративний суд. Офіційна сторінка. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/398-konstitutsijno-pravovij-vimir-realizatsiji-printsipu-podilu-derzhavnoji-vladi.html>. (дата звернення 28.05.2024)
3. Бабенко К. А. Проблема забезпечення цілісності державної влади в контексті розвитку системи конституційно-правового регулювання в Україні. Шостий апеляційний адміністративний суд. Офіційна сторінка. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/440-problema-zabezpechennya-tsilisnosti-derzhavnoji-vladi-v-konteksti-rozvitku-sistemi-konstitutsijno-pravovogo-regulyuvannya-v-ukrajini.html> (дата звернення 28.05.2024)
4. Гумен Ю. Є. Демократичне врядування в контексті українського державотворення: історико-методологічний аналіз. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015 № 2. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2015_2/30.pdf (дата звернення 28.05.2024)
5. Зозуля В.О. Принципи демократичного врядування в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С.108-112. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/24.pdf (дата звернення 28.05.2024)
6. Зозуля В. О. Функції демократичного врядування в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2017/27.pdf (дата звернення 28.05.2024)
7. Цесар І. А. Проблеми реалізації теорії поділу влади в сучасних умовах: правовий аспект. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2010. Вип. 40. С. 212-223. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/40_2010/31.pdf (дата звернення 28.05.2024)
8. Іщенко А. М. Литвин Н. В. Актуалізація та імплементація зарубіжного досвіду реформування державного управління. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2016. № 4. С.13-17. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2016/5.pdf (дата звернення 09.11.2023)
9. Карлова В. В. Перспективи впровадження відкритого урядування в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2018. № 2. С.75-80. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/15.pdf (дата звернення 28.05.2024)
10. Мартиненко В. М. Демократичне врядування: від практики до теорії чи від теорії до практики? *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 1. С. 26-35. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21RE

[F=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apdy_2009_1_5](https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/2034) (дата звернення 28.05.2024)

11. Процюк І. В. Сучасні підходи до розуміння принципу поділу державної влади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. Х.: Право, 2012. Вип. 24. С. 3-16. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/2034> (дата звернення 28.05.2024)

12. Пухтинський М. О. Боярський В.О. Конституційно-правові аспекти трансформації публічної влади, врядування та територіального врядування в Україні. Соціальний калейдоскоп. 2020. № 1. С. 1-24. URL: <https://socialcaidoscope.org.ua/index.php/journal/article/view/9> (дата звернення 28.05.2024)

13. Рахманов О. А. Демократія в системі політичних відносин суспільства : навч.-метод. Комплекс. К. : КНЕУ, 2017. 25 с. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/book/rakhmanov/rakhmanov_demokratia.pdf (дата звернення 28.05.2024)

Тема 4. Форми безпосередньої демократії в аспекті легітимізації державної влади

Питання для обговорення:

1. Конституційні засади народного представництва й сучасні політичні права громадян.
2. Перспективи удосконалення виборчої демократії в Україні:
  - 2.1.Виборче право.
  - 2.2. Виборчі системи.
  - 2.3. Виборчий процес.
  - 2.4. Юридична відповідальність за порушення виборчого права.
3. Перспективи правового регулювання відносин організації та проведення референдумів в контексті практики використання інституту референдуму в країнах ЄС.
4. Проведення виборів в Україні у післявоєнний час: виклики

Дайте визначення понять:

політичні права і свободи людини і громадянина, право на участь у виборах і референдумі, Конституційний Суд України, Європейський Суд з прав людини

Питання для самоконтролю:

1. Які основні принципи народного представництва закріплені в Конституції України?

2. Які політичні права громадян гарантуються Конституцією України?
3. Як реалізуються політичні права громадян на практиці?
4. Які основні принципи виборчого права в Україні?
5. Які зміни у виборчому праві можуть сприяти покращенню виборчої демократії?
6. Які виборчі системи використовуються в Україні?
7. Які переваги та недоліки мають різні виборчі системи?
8. Які етапи включає виборчий процес в Україні?
9. Які проблеми виникають під час проведення виборів і як їх можна вирішити?
10. Які види юридичної відповідальності передбачені за порушення виборчого права?
11. Які приклади порушень виборчого права найчастіше зустрічаються в Україні?
12. Які основні принципи правового регулювання референдумів в країнах ЄС?
13. Як можна адаптувати європейський досвід проведення референдумів до українських реалій?
14. Які основні виклики стоять перед Україною у проведенні виборів у післявоєнний час?
15. Які заходи можуть бути вжиті для забезпечення чесних і прозорих виборів у післявоєнний період?

Теми для есе:

1. «Україна починається з тебе»
2. Чому принципи і процедури демократії є центральною складовою, ядром народовладдя?

Практичне завдання:

Здійсніть підбірку та аналіз правових позицій Конституційного суду України з питань виборчого процесу та рішень Європейського суду з прав людини в ділянці захисту виборчих прав.

Рекомендована література:

Базова:

[1 – 9].

Допоміжна:

1. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та*

розвиток. 2020. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1984> (дата звернення 28.05.2024)

2. *Бабенко К. А.* Конституційно-правове регулювання і розвиток виборчого права. *Шостий апеляційний адміністративний суд*. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/439-konstitutsijno-pravove-regulyuvannya-i-rozvitok-viborchogo-prava-ukrajini.html> (дата звернення 28.05.2024)

3. *Божко В. М.* Врегулювання відносин місцевого референдуму – передумова подальшої реалізації реформи децентралізації. *Правова держава*. 2021. Вип. 44. С.21-22. <http://pd.onu.edu.ua/article/view/245079/245982> (дата звернення 28.05.2024)

4. *Бойко О.* Місцеві референдуми? Чому закладати основи локальної демократії завжди на часі. *Центр політико-правових реформ*. <https://pravo.org.ua/blogs/mistsevi-referendumi-chomu-zakladaty-osnovy-lokalnoyi-demokratiyi-zavzhdy-na-chasi/> (дата звернення 28.05.2024)

5. *Гедульянов В. Е.* Акти конституційного суду України: питання представницької демократії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 73-76. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/13.pdf (дата звернення 28.05.2024)

6. *Конституційне право України: мультимедійний навчальний посібник*. Національна Академія внутрішніх справ. Т. 6 Народне волевиявлення. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil5.html (дата звернення 28.05.2024)

7. *Ключковський Ю., Венгер В.* Передумови та виклики для організації й проведення виборів в Україні у післявоєнний час. Рада Європи. 2022. 40с. URL: <https://rm.coe.int/ua-organisation-and-holding-of-elections-in-post-war-ukraine-net-2768-/1680a8e998> (дата звернення 28.05.2024)

8. *Мохончук Б., Романюк П., Цуркан М.* Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2020. 147 с. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf> (дата звернення 28.05.2024)

9. *Пленум вищого адміністративного суду України: Постанова від 22.05.2015 № 8 Про аналіз окремих аспектів застосування статті 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.* URL: https://zhit.gp.gov.ua/ua/materials.html?_m=publications&_t=rec&id=158715&download_af=741 (дата звернення 28.05.2024)

10. *Практика застосування Європейської конвенції з прав людини у виборчих справах. Вибрані рішення*. Рада Європи. 2021. 235с. . URL: <https://rm.coe.int/eur-conv-hum-rights-elections-web-fin/1680a81730> (дата звернення 28.05.2024)

11. *Федоренко В.* Політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: поняття, види, характеристика. *Історико-правовий часопис*. 2016. №1 (7). С. 80-87.

Тема 5. Актуальні проблеми конституційного правосуддя

Питання для обговорення:

1. Проблеми конституційного правосуддя в Україні.
2. Проблеми у судової гілки влади із забезпеченням доступу до публічної інформації під час війни.
3. Роль конституційної скарги у механізмі захисту конституційних прав в умовах війни.
4. Проблемні питання формування та проблемні питання виконання рішень Конституційного Суду України.

Дайте визначення понять:

конституційне правосуддя, конституційна скарга; Конституційний Суд України, політичний обов'язок держави, офіційне тлумачення.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні проблеми конституційного правосуддя існують в Україні?
2. Як впливають політичні чинники на роботу Конституційного Суду України?
3. Які заходи можуть бути вжиті для покращення конституційного правосуддя?
4. Які основні проблеми виникають у судової гілки влади щодо забезпечення доступу до публічної інформації під час війни?
5. Як війна впливає на прозорість та доступність судових процесів?
6. Які заходи можуть бути вжиті для покращення доступу до публічної інформації під час війни?
7. Яка роль конституційної скарги у захисті конституційних прав громадян під час війни?
8. Які приклади успішного використання конституційної скарги в умовах війни ви можете навести?
9. Які проблеми виникають при поданні та розгляді конституційних скарг під час війни?
10. Які проблеми виникають при формуванні складу Конституційного Суду України?
11. Які труднощі виникають при виконанні рішень Конституційного Суду України?
12. Які заходи можуть бути вжиті для покращення виконання рішень Конституційного Суду?

Теми для есе:

1. Правосуддя є цінним за своєю формою та змістом тільки тоді, коли воно здатне забезпечити ефективне поновлення порушеного права.

Практичне завдання:

Поміркуйте та надайте аргументовану відповідь:

1. Як співвідносяться поняття авторитет і неупередженість правосуддя?
2. Як співвідносяться поняття авторитет правосуддя та довіра до суду?

Рекомендована література:

Базова:

[1 – 9].

Нормативно-правові акти:

1. *Конституція* України: Основний Закон від 28 червня 1996 року в редакції від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 28.05.2024)
2. *Про Конституційний Суд* України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII в редакції від 20.08.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення 28.05.2024)
3. *Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»* щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text> (дата звернення 28.05.2024)
4. *Про судоустрій і статус суддів*: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII в редакції від 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top> (дата звернення 28.05.2024)
5. *Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя*: Постанова Пленуму Верховного суду України № 9 від 01.11.96 в редакції від 01.11.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (дата звернення 28.05.2024)

Допоміжна:

1. *Аналіз законопроекту про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри* №10140-д від 17.11.2023. Фондація

- DEJURE URL: <https://dejure.foundation/tpost/7c7xgb3141-analz-zakonoproktu-pro-venesennya-zmn-do> (дата звернення 28.05.2024)
2. *Бесчастний В. М., Запорожець В. І.* Інститут конституційної скарги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 3 (72). С. 9-20. URL: <https://ccu.gov.ua/library/instytut-konstytuciynoyi-skargy-v-ukrayini-suchasnyy-stand-ta-perspektyvy-rozvytku> (дата звернення 28.05.2024)
  3. *Берко С., Савичук О.* Хто стає суддями Конституційного Суду і чому вони не захищають Конституцію? *Фундація DEJURE* URL: <https://dejure.foundation/library/khto-staye-suddiamy-ksu> (дата звернення 28.05.2024)
  4. *Доступ до публічної інформації та виклики для судової влади в умовах війни.* *Фундація DEJURE* URL: https://dejure.foundation/dostup_do_publichnoyi_informaciyi_ta_vyklyky_dlya_sudovoyi_vlady_v_umovakh_vijny (дата звернення 28.05.2024)
  5. *Івановська А. М.* Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки. Хмельницький*, 2018. № 66. С. 24-35. URL: <https://ccu.gov.ua/library/problemni-pytannya-formuvannya-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny> (дата звернення 28.05.2024)
  6. *Ключові проблеми діяльності Конституційного суду України.* Аналітичний матеріал підготовлено в межах проекту «Налагодження громадсько-парламентської взаємодії у конституційному процесі», що реалізується Центром політико-правових реформ у межах Програми USAID РАДА, що виконується Фондом Східна Європа, за участі експертів Громадської мережі публічного права та адміністрації UPLAN у межах Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Problemy-diyalnosti-Konstytutsijnogo-Sudu-Ukrayiny.pdf> (дата звернення 28.05.2024)
  7. *Петришин О. В.* Проблеми конституціоналізації судової влади та судової реформи. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2023 р., Чернівці). Чернівці, 2023. С. 46-51. URL: <https://ccu.gov.ua/library/problemny-konstytucionalizaciyi-sudovoyi-vlady-ta-sudovoyi-reformy> (дата звернення 28.05.2024)
  8. *Писарева Е. А., Моніч Б. С.* Деякі питання виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 46. С. 19-24. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc46/6.pdf> (дата звернення 28.05.2024)
  9. *Проблеми конституційного реформування системи правосуддя.* Центр політико-правових реформ. 2021. 04 травня. URL: <https://pravo.org.ua/problemny-konstytutsijnogo-reformuvannya-systemy-pravosudnya/> (дата звернення 28.05.2024)
  10. *Селіванов А. О.* Конституційне правосуддя в Україні (навч.-метод. Посібник). К.: Логос, 2018. 94с. URL:

https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18700/1/Selivanov_KPU_2018.pdf

(дата звернення 28.05.2024)

11. Селіванов А. Сучасні реалії здійснення конституційного правосуддя: теорія і практика. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 1. С.92-98. URL:

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/selivanov_a._suchasni_realiyi_zdiysnennya_konstituciynogo_pravosuddya.pdf (дата звернення 28.05.2024)

12. Щебетун І. С., Марценюк А. І. Проблемні питання формування Конституційного Суду: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2021. Серія ПРАВО. Випуск 64. С. 77-81. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/236835/235408> (дата звернення 28.05.2024)

Тема 6. Актуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування

Питання для обговорення:

1. Причини реформування місцевого самоврядування (децентралізації).
2. Напрями та етапи реформування місцевого самоврядування.
3. Проблеми реформування територіальної громади.
4. Проблеми реформування районних і обласних рад.
5. Проблеми реформування сільських, селищних і міських рад.
6. Проблеми реформування місцевих бюджетів.
7. Здійснення правових гарантій місцевого самоврядування у світлі здійснення конституційної реформи місцевого самоврядування.

Дайте визначення понять:

децентралізація, органи місцевого самоврядування, субсидіарність, територіальна громада.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні причини реформування місцевого самоврядування в Україні?
2. Як децентралізація впливає на ефективність управління на місцевому рівні?
3. Які переваги та недоліки децентралізації ви можете назвати?
4. Які основні напрями реформування місцевого самоврядування в Україні?
5. Які етапи пройшла реформа місцевого самоврядування з моменту її початку?
6. Які результати були досягнуті на кожному етапі реформування?

7. Які основні проблеми виникають при реформуванні територіальних громад?
8. Як можна вирішити проблеми, пов'язані з об'єднанням територіальних громад?
9. Які приклади успішного реформування територіальних громад ви можете навести?
10. Які проблеми виникають при реформуванні районних і обласних рад?
11. Як можна покращити ефективність роботи районних і обласних рад?
12. Які законодавчі зміни можуть сприяти вирішенню цих проблем?
13. Які основні проблеми виникають при реформуванні сільських, селищних і міських рад?
14. Як можна підвищити ефективність роботи цих рад?
15. Які приклади успішного реформування сільських, селищних і міських рад ви можете навести?
16. Які основні проблеми виникають при реформуванні місцевих бюджетів?
17. Як можна покращити фінансову спроможність місцевих бюджетів?
18. Які заходи можуть бути вжиті для забезпечення прозорості та ефективності використання місцевих бюджетів?
19. Які правові гарантії місцевого самоврядування передбачені Конституцією України?
20. Як конституційна реформа впливає на здійснення цих правових гарантій?
21. Які заходи можуть бути вжиті для покращення правових гарантій місцевого самоврядування?

Теми для есе:

1. Жити громадою – не треба думати однаково, треба думати разом
2. Якби мером був/ла я?
3. Три речі, які зроблять мою громаду іншою

Рекомендована література:

Базова:

[1 – 9].

Допоміжна:

1. *Борисенко Ю.* Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління.* 2022. № 3 Т. 10. С. 42-50. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/944/919> (дата звернення 18.05.2024).

2. Глизнер С. В. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Політикус*. 2019. Вип. 1. С. 36-40. URL: http://politicus.od.ua/1_2019/6.pdf (дата звернення 18.05.2024)

3. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2021. (1), 22–40. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/235383> (дата звернення 18.05.2024).

4. Долженков О., Гжибовська Т. Статус обласних рад у системі здійснення місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 83. Т. 2. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237294> (дата звернення 18.05.2024)

5. Коваленко Г. О., Дяченко М. І., Чукіна І. В. Огляд реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1240> (дата звернення 18.05.2024).

6. Крутько М. Актуальні проблеми формування доходів місцевих бюджетів: правові аспекти та шляхи вирішення. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 89-95. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2021/10.pdf (дата звернення 18.05.2024).

1. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring> (дата звернення 18.05.2024).

7. Моніторинг реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні станом на 01.10. 2023 р. URL: <https://mtu.gov.ua/content/monitoring-reformi-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoi-organizacii-vladi.html> (дата звернення 18.05.2024)

8. Районні ради та територіальні громади: в пошуках балансу. LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/observatory_democracy/478384_rayonni_radi_teritorialni.html (дата звернення 18.05.2024)

2. Романова В., Умланд А. Реформа децентралізації в Україні: перші результати та виклики. *Політичні дослідження / Political Studies*, 2021. (1), 41–51. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/235422> (дата звернення 18.05.2024)

9. Слободянюк Н.О., Коніна М.О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. № 2. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/109.pdf (дата звернення 18.05.2024)

10. Суть реформи органів місцевого самоврядування (децентралізації). *Міжнародний центр перспективних досліджень*. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/verstka_decentralizaciya.pdf (дата звернення 18.05.2024)

11. Томашук І.В. Реформування місцевого самоврядування як основа розвитку сільських територій. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. № 1 (69). С. 53-60. URL: http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_69_2_2019_ukr/9.pdf (дата звернення 18.05.2024)

Тема 7. Актуальні проблеми правової охорони Конституції та конституційно-правової відповідальності

Питання для обговорення:

1. Основні підходи до визначення поняття правової охорони Конституції України.
2. Проблеми правової охорони Конституції України.
3. Основні підходи до визначення поняття конституційно-правової відповідальності та дослідження доктринальних проблем у розумінні функцій конституційно-правової відповідальності.
4. Проблеми удосконалення основ конституційно-правової відповідальності в контексті євроінтеграції України.

Дайте визначення понять:

євроінтеграція, правова охорона Конституції, конституційно-правова відповідальність.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні підходи існують для визначення поняття правової охорони Конституції України?
2. Які правові засоби використовуються для забезпечення правової охорони Конституції України?
3. Які органи державної влади беруть участь у правовій охороні Конституції України?
4. Які основні проблеми виникають у процесі правової охорони Конституції України?
5. Як впливають політичні та соціальні фактори на ефективність правової охорони Конституції?
6. Які заходи можуть бути вжиті для покращення правової охорони Конституції України?
7. Що таке конституційно-правова відповідальність і які її основні ознаки?
8. Які види конституційно-правової відповідальності існують?
9. Як конституційно-правова відповідальність відрізняється від інших видів юридичної відповідальності?
10. Які основні виклики стоять перед Україною в контексті удосконалення конституційно-правової відповідальності під час євроінтеграції?
11. Як адаптація українського законодавства до європейських стандартів впливає на конституційно-правову відповідальність?
12. Які конкретні реформи необхідні для покращення конституційно-правової відповідальності в Україні?

Теми для есе:

1. Щоб нести відповідальність, мало мати сильні плечі і руки, потрібен розум»
2. Незнання закону не звільняє від відповідальності.

Рекомендована література:

Базова:

[1 – 9].

Допоміжна:

1. *Батанова Н. М.* Конституційно-правова відповідальність як вид конституційно-правових відносин. *Часопис Київського університету права.* 2009. № 2. С.60-66. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25073/11-Batanova.pdf> (дата звернення 15.05.2024)
2. *Батанова Н. М.* Функції конституційно-правової відповідальності: проблем концептуалізації. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 1. С. 100-104. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/264/249/> (дата звернення 15.05.2024)
3. *Грабчук Я.І.* Основні підходи до визначення поняття правової охорони Конституції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія Право. 2018. Випуск 49. Том 1. С. 66-69.
4. *Конспект* лекцій з дисципліни «Конституційно-правова відповідальність». Для студентів юридичного факультету. Конспект лекцій підготував Самотуга А.В., доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент. Дніпро, 2019. 244 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/z/zl18.1.pdf> (дата звернення 15.05.2024)
5. *Кравцова З.С.* До проблеми удосконалення основ конституційно-правової відповідальності в Україні в контексті євроінтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове фахове видання / Ужгородський національний університет.* Ужгород, 2022. № 5. С. 66-70. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/14.pdf> (дата звернення 15.05.2024)
6. *Кравцова З.С.* Окремі аспекти конституційно-правової відповідальності органів і посадових осіб державної влади в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету,* 2022. Серія Право. Вип. 73: Ч. 1. С. 57-63. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/12.pdf> (дата звернення 15.05.2024)
7. *Муртіщева А.О.* Співвідношення конституційної та політичної відповідальності уряду: основні доктринальні підходи. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету, 2015. Серія Право. Вип. 35. Ч. I. Т. 1. С. 74-78. URL:

https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12112/1/Murtishcheva_74-78.pdf

(дата звернення 15.05.2024).

8. *Стрижак Д.І., Лабенська Л.Л.* Конституційно-правова відповідальність: важливий елемент в механізмі захисту конституції. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ВНПЗ ДГУ, 11.12.2020) С.80-82. URL:

<http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/329/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B6%D0%B0%D0%BA%20%D0%94.%D0%86..pdf> (дата звернення

15.05.2024).

9. *Ткаченко Ю. В.* Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. *Правова доктрина* – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листопада 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 304–307. URL:

https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7184/1/Tkachenko_304.pdf (дата

звернення 15.05.2024).

IV. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)

1. Сутність політико-правової теорії державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції.
2. Ознаки та властивості державного суверенітету.
3. Народний суверенітет і його співвідношення з національним і державним суверенітетом.
4. Риси офіційної конституційної доктрини України на основі засад євроатлантичного конституціоналізму.
5. Взаємозв'язок офіційної конституційної доктрини з категорією конституційного ладу.
6. Рівень втілення конституційних принципів у повсякденну державотворчу практику України.
7. Практика Європейського суду з прав людини як джерело рішень Конституційного Суду України.
8. Доктрина верховенства права (доктрина обмеженого правління) в практиці КСУ.
9. Доктрина дружнього ставлення до міжнародного права.
10. Доктрина позитивного обов'язку держави.
11. Доктрина правомірних обмежень в реалізації прав людини.
12. Поділ влади, механізм стримувань і противаг, незалежна судова гілка як елементи доктрини обмеженого правління.
13. Громадський контроль в системі обмеження влади.
14. Доктрина «ефективного контролю» та захист прав людини на окупованих територіях.
15. Доктрина належної правової процедури (due process of law).
16. Доктрина «політичного питання» та її застосування в практиці Конституційного Суду України.
17. Доктрина войовничої демократії в практиці КСУ.
18. Співвідношення доктрин войовничої і процедурної демократії.
19. Загальнотеоретичні і методологічні аспекти прав людини.
20. Природні права та їх сучасне закріплення в конституційному законодавстві.
21. Конституціоналізація прав людини четвертого покоління.
22. Забезпечення прав людини в умовах розвитку соціальних мереж.
23. Забезпечення прав людини в умовах поширення коронавірусної хвороби (COVID-19).
24. Забезпечення конституційного права на приватність в умовах дії правового режиму воєнного стану.
25. Конституційні обов'язки людини, юридична природа, критерії класифікації, практичні проблеми.
26. Сучасні ідеї гарантування природних прав та удосконалення їх конституційних механізмів.
27. Легітимні обмеження в реалізації конституційних прав людини.

28. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану.
29. Електронне правосуддя як доступний засіб захисту прав людини в умовах воєнного стану.
30. Сутність конституціоналізму. Розвиток конституціоналізму в умовах війни.
31. Конституційний вимір ліберальної демократії в Україні, її історико-теоретичні аспекти.
32. Довоєнний стан конституційно-правового регулювання врядування в Україні та визначення проблем щодо ефективного функціонування інститутів конституційного права, системного оновлення Конституції України.
33. Механізм державної влади як інститут сучасного конституційного права.
34. Демократичне врядування в системі суспільних відносин та проблеми демократизації державного управління.
35. Проблемні питання ефективності функціонування Верховної Ради України.
36. Напрями реформування Верховної Ради України.
37. Глава держави – Президент України та перспективи конституційної реформи.
38. Ідея нейтральної влади глави держави: витoki та сучасне конституційно-правове втілення.
39. Органи виконавчої влади і адміністративна реформа.
40. Основні проблеми здійснення виконавчої влади в Україні
41. Реформування порядку організації діяльності центральних органів виконавчої влади
42. Відкритість та гласність парламенту в ході здійснення реформи децентралізації в умовах воєнного стану
43. Взаємодія органів влади та інститутів громадянського суспільства у процесі реалізації публічного управління.
44. Теоретичні та практичні проблеми співвідношення та взаємодії окремих гілок державної влади.
45. Конституційний принцип поділу влади в умовах загрози національній безпеці.
46. Перспективи реформування конституційних контрольно-наглядових органів.
47. Основні моделі організації та функціонування державної влади у зарубіжних країнах, в контексті перспективи розвитку конституційного механізму державної влади в Україні.
48. Сучасні політико-правові аспекти теорії легітимності влади.
49. Конституція та легітимація державної влади.
50. Конституційний вимір ліберальної демократії в Україні, її історико-теоретичні аспекти.
51. Безпосередня демократія в теорії і практиці сучасного конституційного права.

52. Місце ліберальної демократії в системі цінностей конституційного ладу України.
53. Конституційні засади народного представництва й сучасні політичні права громадян.
54. Перспективи удосконалення виборчої демократії в Україні.
55. Вибори Президента України: актуальні питання виборчого процесу.
56. Перспективи правового регулювання відносин організації та проведення референдумів в контексті практики використання інституту референдуму в країнах ЄС.
57. Окремі напрями удосконалення виборчого законодавства для проведення післявоєнних виборів.
58. Проблеми у судової гілки влади із забезпеченням доступу до публічної інформації під час війни.
59. Проблеми конституційного правосуддя в Україні.
60. Проблеми співвідношення верховенства права з конституційним правосуддям.
61. Напрями реформування судової влади.
62. Реформування порядку організації діяльності органів судової влади.
63. Особливості реформування гарантій незалежності суддів.
64. Актуалізація правозахисного потенціалу судової влади в Україні в ході конституційної реформи.
65. Проблемні питання формування та проблемні питання виконання рішень Конституційного Суду України.
66. Перспективи розвитку інституту індивідуальної конституційної скарги. Роль конституційної скарги у механізмі захисту конституційних прав в умовах війни.
67. Місце органів прокуратури в системі державної влади у світлі класичних і сучасних теорій поділу влади.
68. Реформування органів прокуратури: інтеграція в систему правосуддя.
69. Реформування інституту адвокатури: загальні засади функціонування в контексті інтеграції в систему правосуддя.
70. Місце місцевого самоврядування в державно-правовій доктрині.
71. Конституційні основи реформи місцевого самоврядування в Україні.
72. Особливості правових засад та проблеми територіальної організації місцевого самоврядування в умовах децентралізації.
73. Конституційні зміни щодо децентралізації публічної влади в контексті післявоєнного відновлення України.
74. Конституційна юстиція, конституційний контроль та проблеми його здійснення.
75. Загально-теоретичні розбіжності щодо визначення поняття і змісту конституційно-правової відповідальності
76. Проблема співвідношення конституційно-правової відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності

77. Актуальні проблеми реалізації конституційно-правової відповідальності.
78. Проблема забезпечення конституційно-правової відповідальності держави, її органів та посадових осіб
79. Реалізація норм Конституції України в частині застосування заходів конституційно-правової відповідальності глави держави в період дії воєнного стану.
80. Доктрина конституційної перебудови: завдання й напрями реформи.
81. Основні етапи реформування Основного Закону.
82. Причини та умови конституційного реформування.
83. Загальні засади реформування Основного Закону.
84. Основні підходи до конституційного реформування.
85. Особливості конституційних реформ в Україні.
86. Основні принципи державотворчого процесу в Україні
87. Особливості дотримання принципу верховенства права у процесі реформування Основного Закону
88. Розвиток громадянського суспільства в Україні в умовах здійснення конституційної реформи.
89. Пріоритетні аспекти співпраці України і Венеційської Комісії у конституційних питаннях сьогодення.
90. Новели конституційного законодавства України в період війни: загальний огляд.

V. ПЕРЕЛІК БАЗОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1. *Конституція України*: Основний Закон від 28 червня 1996 року в редакції від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.05.2024)
2. *Актуальні проблеми конституційного права України*: підручник / за заг.ред. проф. Олійника А.Ю. К.: «Центр учбової літератури», 2021. 554с.
3. *Бориславська О. М.* Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз. Харків : Право, 2018. 384 с.
4. *Конституційне право України*: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
5. *Конституційне право України*: підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, Ф.В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т.М. Слінько. Х.: Право, 2020. 592 с.
6. *Конституційне право України*: мультимедійний навчальний посібник. Національна Академія внутрішніх справ. Т. 5 Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil5.html (дата звернення 15.05.2024)
7. *Конституційне право України*: підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, Ф.В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т.М. Слінько. Х.: Право, 2020. 592 с.
8. *Совгіря О. В., Шукліна Н.Г.* Конституційне право України. Повний курс: навч.посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
9. *Філософія права*: мультимедійний посібник. *Національна Академія внутрішніх справ*. Т. 5 Людини і політика. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mnp_fil_prava/Files/Lekcii/L5.htm (дата звернення 15.05.2024)

VI. ПЕРЕЛІК БАЗОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1. Система дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка». Курс: Актуальні проблеми конституційного права URL: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=6685>
2. Бюлетень «Офіційний вісник України». URL: <http://ovu.com.ua/>
3. Верховна Рада України. URL: <http://iportal.rada.gov.ua>
4. Верховний Суд України. URL: <http://www.scourt.gov.ua>
5. Вища рада юстиції України. URL: <http://www.vru.gov.ua>
6. Законодавство України – Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/504/96-вр>
7. Конституційна Асамблея: електронна бібліотека. URL: <http://nbuv.gov.ua>
8. Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control>

9. Конституційний Суд України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>
10. Національна академія державного управління при Президентові України. URL: <http://www.academy.gov.ua>
11. Національна юридична бібліотека. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/info_law.html
12. Право України. URL: <https://pravoua.com.ua/ua/>
13. Правова професійна система Мега-НаУ. URL: <http://www.nau.kiev.ua/index.php?page=links>
14. Президент України. URL: <http://www.president.gov.ua>
15. Система «ЛІГА: ЗАКОН». URL: <http://www.ligazakon.ua/>
16. Урядовий сайт для юних громадян Міністерства України. URL: <http://children.kmu.gov.ua/>
17. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>
18. International journal of Constitutional Law. URL: <https://academic.oup.com/icon>
19. Duke journal of Constitution Law and publicpolicy. URL: <http://djclpp.law.duke.edu/>